

Schrijfdossier of schrijfportfolio?

Geppie Bootsma

Sinds enkele jaren kennen we in Nederland bij het schoolvak Nederlands het verschijnsel 'schrijfdossier'. De gedachte achter het schrijfdossier is dat op die manier het leerproces in beeld gebracht kan worden en dat een leerling niet alleen producten schrijft om uiteindelijk beoordeeld te worden op een incidentele prestatie bij het examen bijvoorbeeld. De invoering van dit schrijfdossier heeft bij veel leerkrachten de vraag opgeroepen: hoe zorg ik ervoor dat het schrijfdossier ook inderdaad een weergave van de ontwikkeling van de schrijfvaardigheid van de leerling laat zien?

Tijdens hun schoolcarrière schrijven leerlingen allerlei verschillende teksten, maar is er nauwelijks sprake van transfer van wat er geleerd wordt bij Nederlands naar wat er geschreven wordt bij andere vakken. Daarbij komt dat veel leerlingen het werken aan schrijfoopdrachten bij Nederlands saai vinden en dat ze bovendien vaak een eigen manier van werken hanteren, die door schoolboekauteurs en leerkrachten niet zo bedoeld is.

In dit artikel beschrijf ik kort twee verschijningsvormen van het schrijfdossier. Om duidelijk te maken wat de verschillen zijn, noem ik de ene vorm het *schrijfdossier*, de andere vorm het *schrijfportfolio*.

WAT IS HET?

Zowel in een schrijfdossier als in een schrijfportfolio verzamelt de leerling zijn schrijfproducten. Doel van zowel het dossier als het portfolio is dat de leerling zicht krijgt op zijn eigen leerproces. In de praktijk is het schrijfdossier vaak een verzamelmap van allerlei producten, waarbij de leerling van product naar product werkt.

Bij het schrijfportfolio volgt na de fase van het verzamelen, de fase van de ordening en de selectie door de leerling. Hij selecteert die teksten waarmee hij kan 'bewijzen' dat hij voortgang heeft gemaakt in zijn ontwikkeling. Het schrijfportfolio wordt zo

UITSPRAKEN VAN LEERLINGEN

*"Zo klaar is de tekst.
Nu nog even een
bouwplannetje erbij."*

*"Je moet je precies aan
de regels van het
betoog houden. Maar
je kunt ook wel een
goed betoog schrijven
zonder al die regels."*

*"Bij Nederlands vind ik
dat het onderwerp
vaak heel saai is: kant-
en-klaarmaaltijden,
commentaar bij
voetbalwedstrijden,
wildplassen."*

meer het eigendom van de leerling, doordat hij 'gedwongen' wordt na te denken over wat hij in zijn portfolio stopt.

zelfstandige schrijver, die zich bewust is van de aanpak die bij hem past.

De leerling legt in het portfolio zijn leerproces vast. De leerling brengt zichzelf in beeld,

stelt (in overleg met de leerkracht of zelfstandig) (leer)doelen vast en verzamelt bewijzen waarmee hij aangeeft welke doelen hij heeft bereikt. Enkele voorbeelden van leerdoelen kunnen zijn: een aandachttrekkende inleiding schrijven, een tekst schrijven

met een logische opbouw, een tekst schrijven zonder spelfouten, een goede alinea-indeling maken. Het doel van het portfolio is dat de leerling zich ontwikkelt tot een

De leerling legt in het portfolio zijn leerproces vast.

DE INHOUD

Het dossier kent een verplichte inhoud, die door de leerkracht is voorgeschreven. Meestal zijn dit opdrachten uit het schoolboek, waarvan de leerkracht heeft bepaald dat dat goede opdrachten zijn om in het schrijfdossier te doen. In het portfolio is, naast de verplichte onderdelen, ook ruimte voor eigen inbreng van de leerling. In een schrijfportfolio zit in ieder geval een schrijfautobiografie, waarmee de leerling zijn beginsituatie in beeld brengt en zijn er balansverslagen, waarmee de leerling reflecteert op zijn ontwikkeling als schrijver.

SCHRIJFAUTOBIOGRAFIE: DE OPDRACHT

Schrijf een schrijfautobiografie. Begin bij de eerste jaren van de basisschool en werk zo naar deze tijd toe. Je kunt gebruik maken van de onderstaande punten en vragen:

- Noem soorten stukken die je in de loop der tijd hebt geschreven.
- Geef voorbeelden van de onderwerpen waarover je schreef.
- Beschrijf de technieken die je leerde.
- Hoeveel plezier had/heb je in schrijven?
- Welke resultaten boek je doorgaans?
- Ben je iemand die eerst een schrijfplan maakt of meteen aan het werk gaat?
- Werk je met de pen of met de tekstverwerker?
- Laat je mensen jouw stukjes lezen?
- Heb je wel eens stukjes in krantjes e.d. gepubliceerd?
- Hoe waren de reacties?

SCHRIJFAUTOBIOGRAFIE: EEN VOORBEELD

“... Het was niet zo dat ik in de lage klassen van de lagere school zelf stukjes ging schrijven. Het was meer een kwestie van opschrijven wat de juf wilde dat ik opschreef... Buiten school om ben ik in de laatste klas van de basisschool begonnen met het schrijven van een boekje. Het ging over een haas, die Haas heette. Ooit heb ik een uitdraai van een stuk of 20 bladzijden gemaakt, die bij mijn weten alleen mijn zus heeft gelezen. Ze vond het toen heel leuk en moedigde me aan er mee verder te gaan....

Aan het begin van de middelbare school ben ik begonnen met het schrijven van krantjes, die overigens maar een of twee bladzijden telden. Deze maakte ik samen met Thom. In de krantjes stonden fantasierijke verhalen over bekende mensen die gekke uitspraken deden en vreemde dingen ondernamen.... Ik heb daar veel plezier in gehad, net als mijn gezinsleden die de krantjes lazen. Op een zeker moment zijn we opgehouden met het schrijven van krantjes. Misschien wel omdat we voor school steeds meer moesten gaan schrijven. ... Buiten school om schrijf ik tegenwoordig eigenlijk niets van betekenis.”

(Date Moet, 5 vwo cf. 5 aso)

Het proces wordt zichtbaar gemaakt doordat er meerdere versies van een tekst aanwezig zijn tezamen met commentaar van een klasgenoot of van de leerkracht op een eerdere versie en de reflectie van de leerling met betrekking tot wijzigingen die hij in zijn eerste versie gaat aanbrengen. Ook kan er een kort verslag van gesprekken over de geschreven tekst in het portfolio voorkomen.

De eigen inbreng die een leerling heeft in het vullen van zijn portfolio, kan inhouden dat hij

kiest welke tekst hij in zijn portfolio stopt. Als het gaat om een betoog kan hij bijvoorbeeld een recensie opnemen die hij al eens heeft geschreven voor literatuur en die voldoet aan de criteria die gesteld zijn voor deze opdracht. Ook kan hij een betoog opnemen dat hij voor het vak economie heeft geschreven of voor levensbeschouwelijke vorming. Maar natuurlijk kan de leerling ook de opdracht uit het schoolboek maken. Het feit dat hij een keuze heeft, betekent in ieder geval dat hij moet nadenken over wat hij in zijn portfolio stopt.

PRAKTIJKVOORBEELD ¹

Een leerkracht, Monique, gaf de opdracht om een beschouwing op te nemen in het schrijfdossier. De leerlingen mochten kiezen of ze een tekst wilden gebruiken die ze geschreven hadden voor een ander vak of de opdracht uit het schoolboek Nederlands maken. Het resultaat was dat een groot aantal leerlingen aan de slag ging met teksten die ze geschreven hadden voor Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) en met teksten die ze geschreven hadden voor het vak geschiedenis. We zagen dat de leerlingen in de les Nederlands reflecteerden op teksten die ze al hadden gemaakt en dat ze probeerden om betekenis te geven aan begrippen als 'betogend' en 'beschouwend'. De opdracht werkte reflectie op tekstgenres in de hand. De leerlingen vonden de opdracht motiverend en de leerkracht was verheugd (en verbaasd) over de manier waarop de leerlingen met deze opdracht aan de slag gingen.

BEOORDELING

Bij het dossier bestaat de beoordeling minimaal uit het zogenaamde 'afvinken', eventueel schriftelijke feedback van de leerkracht (en eventueel ook van medeleerlingen). Bij het portfolio is er ook sprake van het bespreken van de voortgang. Naast het schrijven is ook de interactie over het schrijven en het schrijfproces van belang. Daarbij gaat het om interactie tussen leerlingen en om interactie tussen leerling en leerkracht. De leerling werkt dan ook samen met één tot drie medeleerlingen.

Leerlingen kunnen werken aan hun eigen leerpunten, bijvoorbeeld een goede opbouw aanbrengen of goed argumenteren.

SAMENWERKEN BIJ SCHRIJVEN

Het samenwerken van leerlingen kan bijvoorbeeld plaatsvinden in een zogenaamd *schrijverscollectief*. Leerlingen werken aan een grotere opdracht zoals een betoog. Tijdens het proces kan de leerling zo nu en dan overleggen met de andere leden van zijn groepje. Vragen die hij dan bespreekt met zijn collega's, kunnen zijn: *wat vind je van de hoofdgedachte die ik heb bedacht? Denk je dat ik voldoende argumenten heb verzameld? Wat vind je van mijn inleiding?* Zo zijn de schrijvende leerlingen elkaars 'mee-lezers'.

Interessante experimenten met een andere rol voor leerlingen bij leren schrijven worden beschreven door Beeke (2004); Rijlaarsdam & Braaksma (2004a&b); Van de Ven (2003) en Van de Wiel & Van de Ven (2003).

SCHRIJVEN VAN EEN BETOOG

Zoek een meelezer, die je in alle fasen van je schrijfwerk kunt raadplegen en/of je tekst laat lezen.

Je gaat zelfstandig aan de slag met het schrijven van een betoog van minimaal 500 woorden over het onderwerp van je discussie. Je verwerkt daarin informatie die je uit minimaal drie artikelen haalt. Je kunt het stappenplan gebruiken zoals je dat in de eerste vier lessen hebt geleerd.

Na maximaal vier lessen geef je je betoog aan je meelezer, die er een commentaar bij schrijft. Je reageert op dit commentaar en je stelt vervolgens een herschrijfplan op. Daarna schrijf je je tweede, definitieve versie.

Als je je definitieve versie klaar hebt, schrijf je een *reflectieverslag*. In dit verslag kijk je terug op het *proces van het schrijven* van je betoog. Je denkt na over wat je hebt gedaan en hoe je dat hebt gedaan. Je gaat na wat je moeilijk vond, wat je geleerd hebt, wat je een volgende keer anders zou doen, wat je er aan hebt om geleerd te hebben een betoog te schrijven, enz.

(N.B. Zoals je weet, wil ik hier geen oppervlakkig verslagje van lezen. Je moet echt goed nadenken over je leerproces.)

LEREN REFLECTEREN

Als leerlingen procesgericht leren schrijven, moeten ze kunnen reflecteren. Hoe leren leerlingen reflecteren? Leerlingen leren reflecteren door interactie met de leerkracht en met medeleerlingen (schrijverscollectieven/meelezers) tijdens alle fasen van het schrijven. Ten tweede door een logboek bij te houden en balansverslagen te schrijven. Daarnaast leren ze reflecteren door samen met de leerkracht te werken aan eigen leerpunten, zodat ze zich bewust zijn van wat ze (willen) leren en wat de criteria zijn waaraan de tekst die ze schrijven, moet voldoen. Ten slotte door teksten te gebruiken die bij andere vakken zijn geschreven, zodat de leerlingen de inhoud kunnen betrekken bij de ontwikkeling van hun schrijfvaardigheid.

WERKEN MET EEN SCHRIJF-DOSSIER OF SCHRIJFPORTFOLIO IN DE LES

We gaan ervan uit dat je schrijven leert door te doen en door erover te praten. Dat betekent dat er bij schrijflessen zowel door de leerkracht als door de leerlingen over de geschreven tekst/tekstgedeelten wordt gesproken. Naast het uitvoeren van de taak is de reflectie op de geschreven tekst in verschillende stadia van het proces van belang. *Is er bijvoorbeeld een inleiding gemaakt? Laat die lezen aan een klasgenoot en bespreek of de inleiding pakkend genoeg is.*

Bij het werken aan het schrijfdossier werken leerlingen veelal aan dezelfde opdrachten.

Bij het werken aan het portfolio zie je de leerlingen aan verschillende schrijfproducten werken tijdens de les. Ze kunnen daarbij werken aan hun eigen leerpunten, bijvoorbeeld een goede opbouw aanbrengen of goed argumenteren. In beide gevallen zie je de leerkracht coachend aan het werk: hij loopt rond, helpt gevraagd en ongevraagd, geeft instructie als dat nodig is, controleert de voortgang en bewaakt de kwaliteit, stimuleert en daagt uit.

MEERWAARDE VAN HET SCHRIJFPORTFOLIO

Met het schrijfportfolio wordt het schrijfproces transparant. Er is gemakkelijker de vinger op te leggen waar het goed gaat en niet goed gaat en wat er nodig is om verbeteringen aan te brengen. De ontwikkeling die de leerling op het gebied van schrijfvaardigheid doormaakt, wordt duidelijker. De beoordeling verandert van een (pseudo-) objectieve beoordeling naar een subjectieve meting met een harde ondergrens.

Met het schrijfportfolio wordt het schrijfproces transparant.

Doordat er meer gesprekken zijn in de les is er minder tijd nodig voor correctie. Het nakijken gebeurt in de schrijverscollectieven en in groepsgewijze sessies waarin de leerlingen

elkaars producten bekijken en de leerkracht volgt wat er gebeurt, zodat hij daarop kan inspelen. De leerling houdt (eventueel samen met zijn leerkracht) zijn eigen ontwikkeling bij.

SCHRIJFDOSSIER OF SCHRIJFPORTFOLIO?

Het dossier past bij leerkrachten die van mening zijn dat zij de verantwoordelijkheid dragen voor het schrijfproces en het leren van de leerling. Het schrijfportfolio gaat ervan uit dat er sprake is van een gedeelde verantwoordelijkheid, waarbij de leerling eigenaar is van zijn portfolio en de leerkracht het leerproces stimuleert. Doordat er een inhoudelijke samenhang is met andere vakken, zijn leerlingen vaak meer gemotiveerd om de teksten te schrijven. Anderzijds wordt schrijven bij de vakken meer gericht op schrijfvaardigheid, zodat er van beide kanten meer samenhang ontstaat. Als het schrijfdossier een invulling krijgt die lijkt op het beschreven portfolio, werkt het effectiever en motiverender voor zowel de leerkracht als de leerlingen.

Doordat er een inhoudelijke samenhang is met andere vakken, zijn leerlingen vaak meer gemotiveerd om de teksten te schrijven.

Geppie Bootsma
Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS)
Postbus 85475
NL-3508 AL Utrecht
g.bootsma@aps.nl

Noot

- 1 De leerkracht van dit praktijkvoorbeeld is lid van de Expertisegroep Nederlands in de Tweede Fase, een samenwerkingsverband tussen de Rijksuniversiteit Groningen en het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum. Deze expertisegroep houdt zich bezig met de ontwikkeling van het schrijfvaardigheidsonderwijs en het schrijfportfolio.

Bibliografie

Beeke, D. (2004). Redactietje spelen in 5 havo: observerend leren schrijven. *Levende Talen Magazine*, 91/4 (mei 2004), 16-19.

Rijlaarsdam, G. & Braaksma, M. (2004a). Schrijven en leren schrijven. *VONK*, 33/3 (jan.-feb. 2004), 3-15.

Rijlaarsdam, G. & Braaksma, M. (2004b). Schrijven en leren schrijven. Niet zelf doen maar observeren hoe anderen het doen. *Levende Talen Magazine*, 91/3 (maart 2004), 17-21.

Van de Ven, P.-H. (2003). "O jee": zes leerlingen vwo over schrijven. *Moer*, 2003/1, 12-18.

Van de Wiel, A.-M. & Van de Ven, P.-H. (2003). Schrijven in het studiehuis. *Moer*, 2003/1, 3-11.